

En els nostre país, a nivell acadèmic institucional, de moment són molt pocs els esforços dedicats a la recerca en aquest camp. Els diferents seminaris d'estudis i instituts d'investigacions interdisciplinàries feministes de les universitats tot just comencen a plantejar-se el tema.

En conjunt, crec que *Reflexiones sobre género y ciencia* és un llibre que malgrat que té alguns aspectes difícils per persones no iniciades en epistemologia de la ciència, és un punt interessant per començar a reflexionar des d'una perspectiva fins avui poc coneguda en el nostre país. És una llàstima que l'editorial valenciana que l'ha publicat hagi oblidat incloure la bibliografia que segur que ens oferiria la possibilitat d'ampliar coneixements.

Núria Solsona

Química, Centre de Documentació i
Experimentació de Ciències
Departament d'Ensenyament

SPAIN, Daphne (1992). *Gendered Spaces*. Londres: University of North Carolina Press, 294 p.

Daphne Spain fa amb *Gendered Spaces* una anàlisi innovadora de la construcció espacial del gènere, per mitjà de l'estudi de les interdependències i relacions sorgides de les variables *estatus social* i *segregació espacial* en diferents cultures.

Les quasi tres-centes pàgines de fàcil i amena lectura que formen *Gendered Spaces* són de gran interès per als geògrafs, ja que es tracta d'una visió dels estudis espacials des de l'arquitectura, que incorpora la *variable espai* als estudis de *gènere*.

El llibre, tal com enuncia Spain des del seu inici, no pretén explicar el perquè o l'origen d'una estratificació que tendeix a afavorir l'estatus —i poder— social dels homes com a col·lectivitat en la majoria de societats (ja sigui a través del temps o

de l'espai), sinó que posa una atenció total i especial a *com* aquestes diferències es mantenen i es perpetuen *allí* on tenen lloc les relacions socials entre homes i dones.

L'autora formula així el concepte de les institucions espacials, al voltant del qual gira tot el llibre, i amb el qual designa aquells àmbits on es realitzen la producció i la reproducció de les diverses activitats socials i, per tant, també les pròpies desigualtats de gènere. D'aquesta manera, Spain analitza algun dels espais més importants i consagrats on es desenvolupen les seves institucions socials corresponents: llar/família, escola/educació, lloc de treball/treball. Els tres binomis són examinats i comparats intraculturalment per tal d'evidenciar la segregació geogràfica i arquitectònica que es produeix en termes de gènere, així com la incidència i el paral·lisme d'aquesta amb les diferències d'estatus.

El punt de partida de Spain en aquest llibre és una premissa força coneguda, acceptada i treballada en diferents àmbits disciplinaris: *les diferències biològiques entre els sexes són constants a través del temps i l'espai, mentre que les derivades de les implicacions socials —les procedents les relacions de gènere— no*. És en relació amb això, i a partir d'aquí, que l'autora incorpora una de les tesis estructuradores del llibre, i la que converteix *Gendered Spaces* en una lectura d'especial interès per als geògrafs i geògrafes (i per a tot aquell/a interessat a ressaltar les diferències i similituds de les relacions de gènere en l'espai): les variables *geogràfica* i *arquitectònica*, enteses com a eines per estudiar les mateixes problemàtiques però a diferents escales; són, doncs, àmbits d'estudi que cal tenir en compte en la comprensió dels processos i les relacions de gènere. És mitjançant aquests que l'autora intenta constatar com la generització de les diferents institucions espacials (la distribució i utilització de l'espai segons sexes), fenomen present a moltes cultures d'arreu del món i a través del temps, influeix, permet i reforça

un estatus social determinat, diferenciat i normalment desigual per sexes

Spain, però, va més enllà de l'evidència que d'una situació de segregació física entre els sexes deriva una segregació generitzada en diferents àmbits i relacions socials (ja sigui la llar, el barri, l'escola, el centre religiós, el lloc de treball, etc.), i enriqueix el seu discurs afirmant que de les dues primeres segregacions en resulta una tercera que encara és més important per la cadena d'implicacions que en pot derivar: el bloqueig a l'accés del coneixement.

En aquest sentit, l'autora utilitza molts exemples (des dels instruments considerats portadors dels valors i poders socials guardats en les *cabanes cerimonials*, a l'accés per part de les dones a feines de caràcter tècnic i científic) per tal de ressaltar com els espais generitzats suposen una barrera per a les dones en l'accés al coneixement. Aquest es converteix així en un valor i un producte produït i reproduït sovint en uns espais i en unes institucions espacials determinats, i és utilitzat i accessible només pels homes, per tal de mantenir el poder i el privilegi sobre les dones.

L'autora (que compta amb una àmplia experiència investigadora en el camp del disseny dels habitatges, ja que hi ha treballat anteriorment des del punt de vista de les desigualtats racials) veu, per tant, en les institucions espacials el marc adequat per analitzar les implicacions de la distribució de l'espai en l'estatus social de les dones. Integra, des d'una perspectiva feminista (segons ella, resultat de les lectures de S. Saegert, E. Birch i G. Weckerle), les teories socials de l'estratificació i el poder (del camp de la sociologia), per una part, i, per l'altre, el disseny de les construccions (que extrau de la història de l'arquitectura). Spain utilitza, però, encara més disciplines en la seva investigació: de l'antropologia recull la descripció dels habitatges en les societats no industrials (utilitza 79 grups culturals de la Human Relation Area Files, HRAF); de la història de l'arquitectura, l'evolució

dels habitatges; de la història sindical i laboral, l'evolució de la dona en el treball; finalment, és a través de la sociologia i la geografia que elabora i desenvolupa un model de reciprocitat entre espai i estatus. Concretament, d'aquesta última disciplina aprofita la integració que ha fet del factor espai en les teories socials i s'ha convertit en una de les principals arenes des de la qual es discuteix la superior valoració social que rep el treball *productiu* (normalment realitzat pels homes i fora de la llar), en contrast amb el treball *reproductiu* (dut a terme majoritàriament per dones i dins el cercle de la llar). És en bona part gràcies a aquests estudis on s'ha evidenciat que és a fora de la llar on les relacions socials en general es *produïxen*, i a dins on es *reproduïxen*.

Spain acaba dibuixant un veritable mapa de les desigualtats de gènere tot valent-se d'aquesta interdisciplinarietat.

Un cop establertes les bases teòriques sobre les quals ha de partir la seva recerca, Spain proposa i desenvolupa tres hipòtesis com a explicacions plausibles al manteniment de l'estratificació generitzada en el temps i l'espai, per tal de veure les relacions invisibles que s'estableixen entre elles. Les hipòtesis són:

1) Les institucions socials estan caracteritzades per diferents graus de segregació generitzada.

2) Una estratificació generitzada es reforça per una segregació espacial.

3) Com més gran és la distància que hi ha entre les dones i les fonts del coneixement valorat, més gran és l'estratificació generitzada de la societat.

Passant a aspectes més formals i pel que fa a l'estructura del llibre, aquest està dividit en dues parts ben diferenciades. La primera descriu les institucions espacials en diverses societats no industrials (Spain rebutja explícitament el terme de societats *preindustrials*, ja que d'aquest terme se'n pressuposa un model evolutiu i determinístic), mentre que la segona examina tres institucions espacials dels Estats Units.

En la primera, Spain utilitza dades quantitatives de diferents cultures i societats no industrials, mentre que en la segona empra dades qualitatives històriques (en referència a l'evolució del disseny i utilització de l'espai en la vivenda, els centres d'ensenyament i de treball) dels Estats Units, per tal de ressaltar els canvis en les relacions entre estratificació generitzada i institucions espacials. Els dos enfocaments (comparatiu/quantitatiu, històric/qualitatiu) són útils en l'intent d'evidenciar i aclarir la complexitat de l'estratificació social i alhora contrastar les hipòtesis plantejades sense voler en cap moment, segons l'autora, aprovar o establir una teoria espacial i d'estatus en sentit empíric. Al contrari; el que s'espera de la combinació d'aquestes metodologies és una rica i comprensiva interpretació-explicació de les conseqüències que sorgeixen quan les variables estatus i segregació generitzada coincideixen en un mateix espai.

Així, després d'un primer capítol introductori on l'autora exposa la base metodològica i teòrica, com també els objectius de treball; el capítol dos entra ja pròpiament en matèria examinant l'estatus de les dones en absència o presència de segregació espacial segons gènere a la llar. Ho fa repassant diferents tipus d'habitatges, dels quals ressalta el *ger* dels mongols o la *cabana* dels tuareg. Seguidament, el capítol tres analitza l'estatus de la dona en cultures amb *cabanes cerimonials* (on normalment les dones hi tenen l'accés vedat), posant un èmfasi especial en el paper que aquestes tenen en moltes cultures com a llocs on es guarda, es produeix, es reproduïx i es distribueixen el poder i el coneixement. Conclouent aquesta primera secció, el capítol quart fa un repàs a la relació entre l'estatus de la dona i la segregació en els grups de treball, així com les feines que desenvolupen, tot analitzant les interdependències sorgides de tots dos factors.

Els capítols restants, components de la

segona part, documenten la relació entre els espais generitzats a la llar, les escoles, el lloc de treball en relació amb l'estatus de les dones als Estats Units, tot repassant algunes de les distincions que es poden fer respecte a les variables de raça, edat i religió. Aquests factors s'han de tenir presents en referència a la temàtica de la segregació espacial, ja que aporten matisacions importants, sobretot quan aquestes se sobreposen.

A continuació, el capítol cinquè examina la disminució de la segregació arquitectònica a la llar (de la victoriana sala de billar i de fumar només per a homes fins a les habitacions multifuncionals i les vivendes-estudi). Mentre el sisè examina la segregació geogràfica i arquitectònica a les escoles i universitats, tot ressaltant la reducció de la segregació generitzada que s'ha produït en aquest camp, i l'accés de les dones a carrers i llocs de treball tradicionalment acaparats per homes. És un exemple del fet que la supressió de les barreres arquitectòniques i geogràfiques que separen les dones del coneixement ha significat una millora i un increment del seu estatus.

Els capítols setè i vuitè, també emmarcats en els Estats Units, revisen la segregació al lloc de treball, començant per l'entrada de les dones al mercat laboral al segle dinou, i acabant amb l'observació i anàlisi dels llocs de treball actuals. Finalment, el capítol novè clou el llibre amb suggeriments sobre la *deconstrucció dels espais generitzats*.

Per altra banda, estem davant d'un llibre molt ben estructurat i de fàcil lectura, redactat de manera clara i concisa, amb multitud d'exemples i excepcions que donen suport a les tesis exposades, potser a vegades fins i tot massa. En el mateix sentit, proliferen —en excés i repetitivament— els resums i les enumeracions dels punts més importants de cada secció, capítol i part.

Spain també hi inclou nombroses i interessantíssimes cites, fotografies, dibuï-

xos i plantes d'habitatges, que, a més d'il·lustrar molt bé el text, sorprenen el lector pel seu gran encert i poder comunicatiu.

Si passem dels aspectes més formals als de contingut, el discurs del llibre queda atrapat en la problemàtica de parlar en termes causals, alhora que alguns conceptes estan en la corda fluixa de l'ambigüitat i superficialitat. Això últim és possiblement resultat d'un llibre que sacrifica la profunditat en virtut i la rellevància de l'extensió en els exemples, sense entrar o esbrinar en l'origen dels processos socials que es tracten. Cal dir, però, que Spain ja menciona al principi del llibre que no és aquesta la seva intenció. Malgrat tot, hi insistim, es troba a faltar.

En conseqüència, l'autora no s'arrisca a endinsar-se més enllà de correlacionar les variables estatus social i segregació social com a inversament proporcionals, i interpretant que aquests són alhora *interdependents i complementàries*, sense que l'una se supediti a l'altre (p. 6). Spain es contradia, però, més endavant amb l'afirmació que «històricament, les diferències socials d'estatus entre homes i dones creen cert tipus d'espais generitzats i segregacions espacials que reforcen els avantatges previs dels homes». Seguint en aquesta línia d'indefinió de continguts i terminologia, el lector es troba al llarg del llibre amb termes importants i conflictius utilitzats com a sinònims sense previ avís, com ara *estratificació femenina/estratificació generitzada, segregació espacial/segregació física i espai segregat/espai genderitzat, o fins i tot espai/societat* (cal aclarir que sobre l'última parella de termes, l'autora sí que avisa de la doble utilització).

Per altra part, Daphne Spain no aprofundeix al llarg del seu llibre en cap dels punts principals en el debat d'aquesta temàtica i arriba a utilitzar i naturalitzar el concepte de dominació masculina com a base de l'estratificació generitzada (aquesta, segons ella, es basa en els avan-

tatges socials dels homes derivats d'una major força física, p. 6). No cal dir que fer una afirmació de caire funcionalista en ple corrent i debat postmodernista és força sorprenent, tant per tractar-se d'un tema important com pel fet que no intenta explicar el perquè d'assumir aquesta tesi.

Tots aquests contrapunts metodològics fan pensar que la falta d'exactitud en la utilització de conceptes importants i la manca d'aprofundiment en almenys alguna de les hipòtesis tractades són la causa d'unes conclusions molt generalitzadores, sense cap directiva o suggeriment pràctic per desenvolupar en l'intent de trencar la trilogia de la segregació física/espacial, accés al coneixement i estratificació genderitzada.

Malgrat tot, Spain aconsegueix remarcar i posar en evidència diversos aspectes nous en el debat i estudi de les relacions de gènere. Cal parlar, així, en primer lloc, de la vàlua que pot tenir la *integració espacial* a tots els nivells per tal d'adquirir un equilibri d'estatus entre els dos sexes. Citant Spain: «la igualtat no s'assolirà fins que les dones ocupin el mateix espai que els homes, de manera que es redistribueixi el coneixement i hi hagi un balanç de poder» (p. 160). És per això que Spain dóna tanta importància al paper de la dona en la prevalència de la segregació espacial i les diferències d'estatus, ja que ella *també* accepta aquesta situació —conscientment o no— en permetre'n la continuació.

Gendered Spaces és una aportació important al treball que diversos científics socials han fet en referència a les relacions de gènere, i a la qual incorpora unes primeres bases per estudiar les connexions que es produeixen entre la *distribució espacial i l'estatus social* des d'aquesta perspectiva.

Alba Caballé
 Departament de Geografia
 Universitat Autònoma de Barcelona